

TÜRK MUHAFAZAKÂRLIĞI: SİYASAL BİR GELENEK (Mİ)?

Metin ÖZKAN*

Öz

Muhafazakârlık, son yıllarda, popüler bir olgudur. Aydınlanma sonrası Batı toplumunda siyasal söylemlere ve pratiklere rehberlik eden düşünsel ana akımlardan birini oluşturan muhafazakârlık, aydınlanma aklına ve modernleşmeye duyulan mutlak inanç karşısında, “eskiyi”, “geleneği”, kurumsallaşmış yapı ve normları muhafaza etmeye dönük bir siyasal vizyon taşır. “Eski” ile “yeni” arasındaki bu ayırım ve hatta çatışma, muhafazakâr ideolojinin odak noktasını oluşturur. Nitekim tam da “kültür”ü referans alan Türk muhafazakârlığı da, fikri düzeyde, geçmiş ve mevcut siyasal düzen ve otoriteye dönük önemli bir sorgulama içerisinde olmamıştır. Türk muhafazakârlığının siyasal boyutunu konu edinen bu makalenin temel tezi, “kültür” temelinde inşa edilen Türk muhafazakârlığının daha çok fikri planda kaldığı ve kendini siyasal planda yeterince öne çıkarmadığıdır.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Türk Muhafazakârlığı, Tek Parti Dönemi, Cumhuriyet.

TURKISH CONSERVATISM: A POLITICAL TRADITION?

Abstract

Conservatism has recently been a popular phenomenon. Conservatism, which constitutes one of the intellectual mainstreams guiding political discourses and practices in post-enlightenment Western society, carries a political vision of preserving “the old”, “the traditional” and “the institutionalized norms and structures” against absolute faith in the enlightened reason and modernity. This distinction, even conflict, between “the old” and “the new” is the focal point of the conservative ideology. Likewise, at the intellectual level, Turkish conservatism, which takes “culture” as its very reference, has barely challenged past and present political order and authority. Dealing with the political dimension of Turkish conservatism, this article argues that Turkish conservatism, which has been based on “culture,” has remained in intellectual sphere rather than shine out in political sphere.

Keywords: Conservatism, Turkish conservatism, Single party period, Republic.

Giriş

Türkiye’de muhafazakârlık, siyasal bir ideoloji olmaktan öte bir düşünme biçimi ve hareket tarzı olarak da göze çarpmaktadır. Genel itibariyle muhafazakârlığın

* Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, metinozkan@gazi.edu.tr

dünyada yükselişi ile Türkiye'deki yükselişi doğru orantılı olup, Türkiye'de 1980 sonrası dönem muhafazakârlığın popüler olduğu yıllardır. Küreselleşmenin etkisinin yoğun olarak hissedilmeye başlanıldığı yıllar, aynı zamanda küreselleşmeye bir tepki olarak muhafazakârlığın siyasal ve toplumsal hayatta açıkça seslendirildiği ve karşılık bulduğu yıllardır.

Son yıllarda hem sosyal bilimlerde hem de siyasi arenada her geçen gün ilgiyi biraz daha fazla üzerine çeken muhafazakârlık, dönemin ünlü düşünürlerini de din, kültür ve muhafazakârlık biçimleri üzerine yazmaya, onlar hakkında düşünmeye-tartışmaya teşvik etmiştir. Muhafazakârlık, tanımı ve açıklanması bağlamlarında son derece zor bir kavramdır. Muhafazakârlık, değişime karşı çıkması, teori yerine tecrübeyi araç edinmesi, özel mülkiyet ve serbest piyasa ekonomisine karşı olmayıp sosyal devlete yaptığı vurgu, organik toplum yanlısı oluşu, din ve ahlaka önem vermesi gibi nitelikleriyle kendini göstermektedir.

Siyasal bir ideoloji olarak muhafazakârlığın tarihsel kökenleri, Fransız Devrimi'ne dayanmaktadır. Fransız Devrimi'nin yarattığı kaos ve hoyratlıklar muhafazakar eleştirisinin doğmasına neden olmuştur. Batı düşünce tarihinde zengin bir felsefi birikime sahip olan muhafazakârlık, her ne kadar bir çelişki gibi gözükse de, modernite karşıtı, modern bir ideolojidir. Bir siyasal ideoloji olarak muhafazakârlık, aydınlanma düşüncesi ve aklına karşılık tecrübeyi, geleneği, toplumsal ve dinsel kurumları önceler.

Çalışma iki temel bölümden oluşmaktadır; birinci bölümde muhafazakârlığın tanımı ve özellikleri incelenirken ikinci bölümde Türkiye'de siyasal ve felsefi anlamda bir muhafazakârlığın olup/olmadığı ya da özgün bir Türk yorumunun olup/olmadığı tartışılacaktır.

Türkiye'de muhafazakârlık üzerine yapılan ve muhafazakârlığı; tutuculuk, gericilik, yobazlık ya da kökten dincilik olarak görmeyen, yani bir anlamda muhafazakârlığı batılı anlamıyla değerlendiren çalışmaların sayısında bilhassa 1980'lerden sonra hızlı bir artış gerçekleşmiştir. Buradan hareketle çalışma, Türk düşünce dünyası açısından son derece kritik bir yer teşkil eden Türk muhafazakârlığı problemini teorik düzlemde tartışmayı amaç edinmiştir. Makalede cevabı aranan başlıca soru ise şöyle formüle edilebilir: Siyasal ya da entelektüel bir gelenek olarak Türk muhafazakârlığından söz edilebilir mi?

1. Muhafazakârlık Kavramı

Latince "conservare" yani korumak, muhafaza etmek anlamındaki kelimeden türetilen, İngilizce karşılığı "conservatism" olan ve zaman içerisinde belirli bir ülkede gelişen geleneksel kurumları ve davranışları savunmak olarak tanımlanan muhafazakârlık kavramı, politik bir terim olarak ilk defa Fransız Devrimi sonrasında kullanılmıştır (Bealey, 1999: 81). Muhafazakârlık, 16. ve 17. yy.'da Avrupa'da gelişen aydınlanma düşüncesinin ve sanayi devriminin sonucunda ortaya çıkan değişimlere tepki olarak doğmuş, özellikle Fransız Devrimi ile kendinden söz ettirir olmuştur. Fransa'da ortaya ilk çıktığında "reaksiyonculuk/tepkicilik", "tutuculuk" ve "yeni olana karşı gelmek" anlamlarında kullanılmıştır. Fransız modernist devrimciler buradan hareketle kendilerini, "ilerici", muhafazakârları ise "gerici" ve "yobaz" olarak nitelendirmişlerdir (Güngörmez, 2004: 15).

Yılmaz'a göre (2003: 94), literatür incelendiğinde muhafazakarlığın, genel olarak tepkiye dayalı negatif bir doktrin olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu anlamda bakıldığında muhafazakârlığın, tezlerini üretmekten çok diğer siyasal ideolojilerin teorilerine muhalif olmak ve bu tezlere karşı çıkmak gibi fikirler geliştirdiği söylenebilir. Buradan hareketle muhafazakârlığın neye karşı olduğu belirli olmasına karşın neye taraf olduğundan bahsetmek kolay değildir. Bir diğer ifade ile muhafazakârlığın, reaksiyoner bir ideoloji olduğu söylenebilir. Bir "düşünce stili" veya "tutum" olarak muhafazakârlığın başlangıcı insanlık tarihinin başlangıcına kadar götürülebilir. Fakat siyasal bir doktrin ve spesifik bir ideoloji olarak muhafazakarlığın tarihi oldukça yenidir. Bu anlamdaki muhafazakârlığın miladı, aydınlanma çağı olarak bilinen 18. yüzyıldır. Fransız Devrimi'ne duyulan tepki ve bu devrimin fikri ve felsefi temellerini hazırlayanlara yöneltilen eleştiri, muhafazakâr ideolojinin doğmasını sağlamıştır (Özipek, 2005: 66).

Muhafazakârlığın pür bir ideoloji mi yoksa olaylar karşısında bir tutum ya da tavır alış olup/olmadığı hala daha tartışma konusudur. Muhafazakârlık; liberalizm, sosyalizm veya faşizm gibi ideolojilerde var olan keskin çizgelere sahip değildir. Farklı ülkelerde ve toplumlarda farklı muhafazakârlık varyasyonlarına rastlamak mümkündür. Muhafazakârların, liberallerin savunduğu özgür toplum düşüncesine sahip olmadıkları gibi, sosyalistlerin savunduğu eşit toplum gibi bir ütopyalarının da olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda muhafazakâr düşünce incelendiğinde bir ütopyasının ya da gelecek tahayyülünün de olmadığı ortadadır (Mollaer ve Öztürk, 2006: 50).

Bazı muhafazakârların (özellikle Karl Manheim ve onun çizgisini takip edenlerin) genel olarak inandıkları fikirleri, herhangi bir 'izm' ya da bir ideoloji olmaktan çok, tarihsel tecrübelerle dayanan, ortak aklın, sağduyunun bir dışavurumu olarak tanımlama yoluna gittikleri görülür. Bu bağlamda Mardin'in İdeoloji isimli eserinde bahsettiği üzere muhafazakârlığı; liberalizm, sosyalizm ya da faşizm gibi bir sert ideolojiden ziyade yumuşak bir ideoloji olarak tanımlamak mümkündür (Mardin, 2007: 25). Hayek'in ifadesiyle, "gevşek ideoloji" olarak tanımlanan muhafazakârlık, insanlara dünya hakkında zihinsel bir anlam haritası sunar. İktidar ve güç pratiklerinin belirli konumlanışları içerisinde ortaya çıkan muhafazakârlık, kendine özgü çeşitli kabuller ve reddedişler sunarak özgün bir dünya tasavvuru geliştirmektedir (İrem, 1997: 71).

1.1. Muhafazakârlığın Tarihsel Gelişimi

Muhafazakârlığın, aydınlanma düşüncesinin gelişimi ve burjuva sınıfının gerçekleştirdiği devrimlerle birlikte Avrupa'da iki farklı koldan geliştiği görülmektedir. Bunlardan ilki, Fransa'nın başını çektiği *Kıta Avrupa'sı Muhafazakârlığı* olmuştur. Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı, *radikal değişime karşı radikal bir muhafaza etme isteği* içinde dinsel inançların, dinsel kurumlarla birlikte toptan yasaklanması karşısında katı bir Katolik Hristiyanlık savunusu dillendirmiştir (Özipek, 2005: 33).

İkinci muhafazakârlık tipi Anglo-Sakson dünyada ortaya çıkmıştır. *Anglo-Sakson Muhafazakârlık*, Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığına göre daha bireyci bir tutum sergilemiş, aydınlanmanın saf aklına karşı çıksa da ilk muhafazakârlık türünün ak-

sine tamamen akli dışlayan bir reddediciliğin içine girmemiştir. Toptan değişimin her türlüüne karşı duran Anglo-Sakson muhafazakârlık, sınırlı değişime olumlu bakmış ve bugünkü muhafazakâr düşüncenin asıl bilgi kaynağını oluşturmuştur (Mollaer ve Öztürk, 2006: 173).

Britanya’da doğup Amerika’da devam eden bu muhafazakârlık şekli, Anglo-Sakson pragmatist felsefe etkisinde, demokrasi ve kapitalizmle barışık, kültürel ve/veya sosyal bir muhafazakârlıktır. Buna *Anglo-Amerikan Muhafazakârlığı* da denir. Kavrama yüklenen anlamları dört kategoride toplamak mümkündür (Koni ve Torun, 2013: 184-186):

Birincisi: Pratik/gündelik muhafazakârlıktır. Gündelik değer ve kurumların değişmesine karşı duyulan şüphe ile özdeşleşir. Bir doktrin ve ideoloji değildir, bilinçsiz ve reflektif tutumdur. Ötekileştirilen anlamıyla ilerlemeye karşı gericilik, değişime karşı tutuculuktur.

İkincisi: Siyasal/teorik/entelektüel/modern/doktriner muhafazakârlıktır. Siyasal muhafazakârlık, değişmeye sadece tepki duyan veya sadece başka ideolojilere kıyam veren pasif ve bağımlı bir muhafazakârlık değildir, aksine alternatif bir siyasal ideolojidir.

Üçüncüsü: Esnek bir ideoloji olarak muhafazakârlıktır. Belli bir inanç ve doktrin olmaktan çok, mizaç ve düşünce üslubudur; belli seçimleri yapmaya, belli davranışları seçmeye eğilim göstermektir.

Dördüncüsü: Her tür ideoloji ve doktrinle eklemlenen, kendinden çok önüne geldiği ideolojiyi niteleyen, onları muhafazakârlaştıran bir tutum ve yöntem olarak muhafazakârlıktır. Bu haliyle muhafazakârlığın bir toplum ideali yoktur; geçmiş geçerliliğini yitirmiştir. Modernleşmeye ve onun ürettiği ideolojilere karşı değildir ancak kimden ya da nerden gelirse gelsin radikalizme karşıdır. Huntington (1975)’un “Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık” isimli çalışması bu kategoriyi açıklamaya iyi bir örnektir. Ona göre, ABD Neo-Muhafazakârlığı tam anlamıyla böyle bir muhafazakârlıktır.

Muhafazakârlık kavramı başlığı altında yapılan tanımlamalara bakıldığında, muhafazakârlığın türlerinden ziyade çok belli karakteristik özelliklerinden yola çıkılarak tanımlamalara yer verildiği görülecektir. Muhafazakârlığın yere, zamana, kültüre ve eklemlendiği ideolojilere bağlı olarak ortaya çıkan türleri mevcuttur. Çalışmanın temel aldığı klasik/geleneksel muhafazakârlığın yanında, liberal muhafazakârlık, yeni muhafazakârlık, toplumsal muhafazakârlık, kültürel muhafazakârlık, milliyetçi muhafazakârlık ve dini muhafazakârlık gibi alternatifler de mevcuttur. Ancak Cumhuriyet projesinin gerçekleştiği dönemin muhafazakâr düşünürlerini kapsamaması bakımından çalışmada klasik muhafazakârlığın esas alınması daha yerinde olacaktır.

1.2. Klasik/Geleneksel Muhafazakârlığın Özellikleri

Bir ideolojinin ya da fikrin içeriğinin anlaşılmasında kuşkusuz onun unsur ve özelliklerinin tespiti büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda muhafazakârlığın ne olduğunun ortaya konulmasında da muhafazakârlığın temel özelliklerinin incelenmesi yerinde olacaktır.

Klasik muhafazakâr düşüncenin temel özelliklerinden ilki, değişim konusuna şüphe ile yaklaşmasıdır. Muhafazakârlar, toplumsal değer ve kurumların ortadan kaldırılmasına karşı çıkarlar. Bununla birlikte işleyişini kaybeden değer ve kurumların reforme edilmesi konusunda radikal tutucu değildirlir. Burke (2005: 290) bunu, devrim ve reform kavramlarıyla açıklamaya çalışmıştır. Ona göre devrim, köklü bir değişim olup temel kurumları da ortadan kaldıracağı için tehlikeli ve kaçınılması gereken bir durum iken reform, ikincil niteliklere sahip, temel olmayan kurumların değişimini içerdiği için bazı durumlarda gerekli olabilir. Bu tarz bir ayırımdan yola çıkan Burke, devrime olumsuz bir anlam yükleyerek her durumda devrimin karşısında yer alır.

Toplumlar ve tabiat için değişim kaçınılmazdır. Hatta Burke için değişim, tabiatın en güçlü kanunudur. Burke'ün ifadesiyle "Hepimiz değişim kanununa boyun eğmek durumundayız. Değişim kanunu, tabiatın en güçlü kanunudur. Belki de tabiatın varlığını devam ettirmesinin aracıdır. Bu yasa içinde bizim yapabileceğimiz, insan aklının yapabileceği tek şey, değişimin hissedilmeyecek şekilde, derece derece gerçekleşmesini sağlamak olabilir. Bu şekilde değişimden beklenen yararlar, dönüşümün sakıncaları yaşanmaksızın elde edilebilir." Burke'ün de belirttiği üzere muhafazakârlığın değişim algısı, değişimin tedrici olması yönündedir. Yine Burke, kurulu düzen ya da hükümetin bir teoriye binaen yıkılmasını onaylamaya karşı gönülsüzlük hissettiğini belirtir. Bir toplumun sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürebilmesi değişime bağlıdır. Yeryüzünde değişimin gerçekleşmediği, yani değişmeyen hiçbir toplum yoktur. Değişimin olmaması toplumlarda ataletle sebep olur ve toplum canlılığını kaybeder ve daha sonra da çöküşü meydana getirir. Burke'ün ifadesiyle "değişim varlığımızı sürdürmemizin vasıtasıdır" (Kirk, 2005: 13). Muhafazakârlık, hem Burke'ün hem de Kirk'ün söylediklerinden anlaşılacağı üzere değişime karşı değildir. Asıl olan tarihin içerisinde değişim gerçekleşirken sürekliliğini kaybetmemesi gereken değerlerin varlığını korumasıdır.

Klasik muhafazakâr düşüncenin diğer bir önemli teması, din ve ahlak üzerine yapılan vurgudur. Muhafazakârlar için din ve ahlak, toplumun en köklü ve işlevsel kurumlarıdır. Örneğin Jakobenlerin kiliseye olan saldırılarında başta Burke olmak üzere birçok muhafazakâr bu saldırılara tepki göstermiştir. Muhafazakârlara göre dini ve ahlaki emirler, insanları daha barışçıl ve yardımsever olmaya davet etmektedir. Buradan hareketle insan hayatı, istikrar ve huzura kavuşmaktadır (Nisbet, 1986: 68).

Türkiye'de genel olarak muhafazakârlık yanlış bir şekilde tutuculuk, dincilik veya dindarlıkla özdeşleştirilmektedir. Toplumu idame ettiren geleneksel kurumlara oldukça önem veren muhafazakârlık bu minvalde toplumsal kurumların en güçlülerinden biri olan dine de önem verir ve dine vurgu yapar. Fakat bu vurgu asla dincilik, gericilik ya da yobazlıkla karıştırılmamalıdır. Şu hususu net olarak vurgulamak gerekir: Muhafazakârlığın din üzerindeki ısrarlı vurgusu, fundamentalizmden farklıdır veya zorunlu olarak dincilik anlamına gelmemektedir. Bir muhafazakâr için din, sadece bireysel bir kurtuluş ve manevi tecrübe değildir. Aynı zamanda din, toplumsal bütünlüğü sağlayarak toplumsal bağları pekiştiren ve bu yönüyle toplumun idamesini sağlayan en önemli geleneksel kurumlardan birisidir.

Bu anlamıyla din, toplumsal birleştirici ve bütünleştirici bir fonksiyon icra eder. Dincilik ise her şeyden evvel özünde muhafazakâr bir görüş olmayıp toplumu, dini değerler doğrultusunda güç (iktidar) yoluyla yeniden düzenlemeyi savunur. Muhafazakârlık genel itibariyle dincilikle değil dindarlıkla bağdaşabilen, içerisinde dindarlığı barındırmak zorunda olmayan bir ideolojidir (Erdoğan, 2004: 28).

Aydınlanma aklı; dinden, ahlaki değerlerden ve önyargılardan bağımsız bir nitelik taşımaktadır. Bu sebeple evrensel olduğu kadar seküler bir akıldır. Klasik muhafazakârlara göre, bu akıl kavramı sorunludur. Çünkü Aydınlanma aklı, her insanda bulunan ve tarihin, geleneğin, dinin ya da başka bir yol göstericinin yardımı olmaksızın hareket eden bir akıldır (Özipek, 2005: 26-28). İnsanın özünde kusurlu olduğunu iddia eden muhafazakârlara göre, insan aklına duyulan aşırı güven son derece yersiz ve gereksizdir (Duman, 2004: 12). Muhafazakâr düşünürler insan hayatının teorik, ussal ve soyut mülahazalarla şekillendirilmesine karşıdır. Muhafazakârlar bunun yerine tecrübe ve gözleme dayanan amprizmi rehber edinir (Koni ve Torun, 2013: 187). Kekes (1998: 199)'e göre aklın, tek başına dünyanın bilgisini kavrayabilme ihtimali son derece kuşkulu bir konudur. Çünkü dünya, maddi güçler kadar metafizik güçlerle de ilişkilidir. İnsanın sınırlı aklıyla maddi olduğu kadar maddi olmayan gerçekliği olan dünyayı kavraması zor bir durumdur.

Aydınlanma felsefesi kendine hareket noktası olarak bireyi seçmiştir. Yaklaşımının temelini bireyi koymakta, onu akıl sahibi, bilinçli ve mükemmelleştirilebilir bir varlık olarak kendisinin ve toplumunun geleceğini değiştirebilecek müktedirde bir konuma yükseltmektedir. Buna karşın klasik muhafazakârlara göre, bireyden daha önemli olarak toplumu düşündüklerinden, birey aydınlanma düşüncesinin atfettiği kadar öneme sahip değildir. Birey tek başına anlamsız ve önemsizdir. Muhafazakârlara göre birey, ancak o toplumun değerlerini, inançlarını, kültürünü taşımakla ve onu geliştirmekle değer kazanabilir (Özipek, 2005: 63). Burke'e göre, ulusların asırlar boyu tecrübe edip kullandığı ve bu kullanımından fayda gördüğü değer ve kurumlar, tek tek bireylerin ürettiği ussal çözüm önerilerinden daha iyidir. Bu nedenle insan kendisini bilinen, denenmiş ve değeri müşahede edilmiş şeylere yönlendirilmelidir (Koni ve Torun, 2013: 187).

Klasik muhafazakârlar, geleneğe büyük önem vermektedirler. Gelenek, aydınlanma düşünürlerinin belirttiği üzere sorunlar üreten, toplumun daha iyiye gitmesini engelleyen bir sorunlar yumağıdır. Aksine toplumu ayakta tutan, gündelik yaşamın sorunlarına çözümler üreten, toplum üyelerinin aidiyet bağlarını güçlendiren bir işleve sahiptir (Yılmaz, 2003: 94). Düzeni korumak ve sürekliliği sağlamak muhafazakârlığın doğasında vardır ancak yukarıda bahsedildiği gibi bu tedrici değişime kapalı değildir. Geleneğin bu kapsamda toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda değişmesi muhafazakârlar tarafından kabul edilen bir durumdur (Kirk, 2005: 12-13).

Klasik muhafazakârlara göre toplum tek tek bireylerin toplamından daha fazlasını ifade eder. Muhafazakârlar organik bir toplum yapılanmasından yanadır. Toplumun varlığı ve bütünlüğü, parçaların uyum içinde işlevlerini yerine getirmesine bağlıdır. Muhafazakârlara göre toplum, insanlığın zorunlu bir ihtiyacıdır. Çünkü insan özünde sınırlı ve başkalarına muhtaç olduğundan toplum dışında hayatını

devam ettirebilmesi mümkün değildir. Yaşam için gerekli olan beslenme, barınma, manevi destek, iş, evlilik gibi temel nitelikli birçok şey işlevsel bir toplumsal yapı ile sağlanabilir (Koni ve Torun, 2013: 190). Muhafazakârlar için eğer toplumun temelini oluşturan bir unsur varsa bu birey değil aile olmalıdır. Gelecek kuşaklar, aile kurumu içerisinde kültürel değerleri, dini ve ahlaki kuralları hatta en önemlisi toplumsal düzenin devamı için gerekli olan toplumsal görevleri öğrenmektedirler (Özipek, 2005: 75). Aile kurumun muhafazakâr siyaset için öneminden dolayı muhafazakâr iktidarlar, aileyi korumaya yönelik programlar hayata geçirmeye çalışırlar. 1980 sonrasında “yeni sağ” olarak isimlendirilen Ronald Reagon ve Margaret Thatcher’in uygulama koyduğu aile politikaları bunun örneklerindedir (Yılmaz, 2003: 145).

Klasik muhafazakârlar, toplumsal eşitlik ve adalet kavramına karşı çıkmaktadırlar. Muhafazakârlara göre liberallerin bahsettiği eşitlik bir tür hayaldir. Bu bağlamda Burke’ün “toplumun beyin, eller, ayaklar ve kalp gibi farklı unsurlardan oluştuğunu belirterek her toplumda bu parçaların kendi özel görevleri olduğunu ve kimsenin bir başkasının görevini yerine getiremeyeceğini” ifade etmesi muhafazakârların eşitsizliği, organik toplum yapısının doğal bir sonucu olarak gördüklerini ortaya koymaktadır (Lock, 1985: 78).

Klasik muhafazakârlar için en önemli kurumların başında devlet gelir. Burke’ün aklındaki devlet, yenilikçi değişimlere mağlup olmamak kaydıyla reforma tabi tutulabilir. Devletin, tarihi, alışkanlıkları ve toplumun önyargılarını içinde barındırması gerekir, bu yüzden tek bir ideal devlet biçimi yoktur. Ancak klasik muhafazakârlar için devletin sahip olması gereken bazı özellikler vardır. Bu özellikler; temsili hükümet, doğal aristokrasi, özel mülkiyete saygı, kilise, aileler ve loncalar arasındaki dengeli güç dağılımı olarak gösterilebilir (Sidal, 2010: 15).

Klasik muhafazakârların devlet anlayışı, temel olarak Burke’ün “doğal aristokrasi” kavramıyla ortaya koyduğu şekle, toplumun yaşayan bir organizma olarak küçük bir azınlığın beyin görevini üstlenmek suretiyle geri kalan çoğunluğu idare etmesi esasına dayanmaktadır. Klasik muhafazakârlar, aristokrasiyi yönetimin esas unsurları arasında görmekteydi. Onlara göre devlet yönetimi, bir yetenek işiydi ve bu çoğu zaman aristokrat sınıfa mahsustu. Burke’a göre, küçükken aşağılanıp kötü muamelelere maruz kalmamış, ruhen sağlam, okuma, düşünme ve mülhazalarda bulunma imkânı olmuş, onur ve görev için gerektiğinde tehlikeye atılması gerektiğini bilen, ticaret yoluyla para kazanabilme konusunda başarı gösterip zekâsını kanıtlayabilmiş kişilerin devleti yönetmesi daha idealdir (Ayling, 1988: 209). Burada bahsedilen azınlığın çoğunluğu idare etmesi konusu ise ancak güçlü bir devlet geleneği ve mekanizmasıyla mümkün olacaktır. Daha önce bahsedildiği üzere, sınırlı olarak görülen insanın güçlü bir mekanizmaya ihtiyacı söz konusudur. Güvenlik ve devamlılık gibi ihtiyaçların son raddede karşılanması ise ancak güçlü bir devletin varlığı ile çözümlenebilir. Fakat burada akıllarda tutulması gereken önemli bir nokta vardır: muhafazakârlar, güçlü bir devlet arzuladıkları kadar, totaliter bir devletten de uzak durmaya gayret etmektedirler (Kekes, 1998: 33).

Çalışmanın bu ilk bölümünde, klasik/geleneksel muhafazakârlık kavramının genel bir çerçevesi ve özellikleri teorik düzlemde ifade edilmeye çalışılmıştır. Buradan

hareketle çalışmanın ikinci bölümünde, özellikle bu teorik zemine oturan ve siyasi bir gelenek olarak kendini var etmeye çalışan Türk muhafazakârlığından bahsedilip/bahsedilemeyeceği sorunsalı tartışılacaktır.

2. Cumhuriyet Modernleşmesi ve Türk Muhafazakârlığı

Türk muhafazakârlığını doğuran tarihsel bir kırılımla noktası olarak Cumhuriyet'in kuruluşu ve modernleşme projesi düşünülebilir. Cumhuriyet modernleşmesi, kendi içerisinde eski rejimden ciddi kopuşlar ve bununla beraber ciddi devamlılıklar içeren karmaşık bir içeriğe sahiptir. Bu bağlamda Türk siyasi hayatı üzerinde etkileri de karmaşıktır (Sidal, 2010: 44).

Türk modernleşme tarihinde modern olanın algılanışı ve modern/modern olmayan ikilemlerinin yaratılması, muhafazakâr düşüncenin niteliğini de belirlemektedir. Türk muhafazakâr siyasî düşüncesinin izini sürebilmek için, Türk modernleşmesi çerçevesinde üretilen değerlerin de tanımlanması gerekir. Hem Türk modernleşmesini hem de Türk muhafazakârlığını ortaya çıkaran referanslar dikkate alındığında, bir önceki bölümde kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılan, Batı'nın sosyo-politik tarihi süreç içerisinde geliştirdiği muhafazakâr siyasal düşüncesinin gelişimi daha önemli bir dayanak noktası haline gelmektedir. Ögün (2006: 541), Türk muhafazakârlığının şekillenmesinde, muhafazakârlığın temel dayanağını oluşturan tarihî ve kültürel birikimlerin tekrar üretilme problemleri yerine, kökleri Osmanlıya dayanan merkez-çevre ve resmi alan-gayri resmi alan çatışmalarının daha önemli bir yer işgal ettiğini belirtmektedir.

Türkiye'de güçlü bir aristokrat sınıfının ve burjuvazinin olmadığı genel olarak kabul gören bir düşüncedir. Eğer bir Türk muhafazakârlığından söz edilecekse, bu İngiliz muhafazakârlığının aristokrasi ve burjuvazinin tarihsel ittifakına dayanan taşıyıcılarından veya Fansız Devrimi sonrası güçlerini kaybeden taşıyıcılarından yoksundur (Mollaer, 2008: 73). Türkiye'de muhafazakâr ideolojinin kalkış noktasını tespit edebilmek için ona bir milat gerekmektedir. Daha önce belirtildiği üzere Türk muhafazakârlığını doğuran tarihsel kırılma noktası olarak Osmanlı modernleşme projesi ve Cumhuriyet'in kuruluşu düşünülebilir. Bu dönem için en fazla eskisinin yerini alan yeni bir bürokrat nesilden söz edilmektedir. Bu noktada Cumhuriyet için, Batılı anlamda tabandan gelen bir devrim hareketinden ziyade bürokrasinin kendi içerisinde bir tür iktidar mücadelesiyle el değiştirme yaşadığı belirtilmektedir (Mardin, 2007: 15-30).

Cumhuriyetin erken dönem muhafazakâr düşünce dünyası, Anglo-Sakson muhafazakâr düşünce tipine uygun nitelikler ile Kıta Avrupa'sının muhafazakâr düşünce özellikleri arasında bir tutuma sahip olmuştur. Muhafazakâr düşünürlerin bu tutumlarının temel nedeni, varlığını Türk yönetim geleneğine dayandırmasındandır. Bu durumda muhafazakârlık, iktidar içinde mevcudiyetini korumakta ve "Baba Devlet" in (Patrimonyal Devlet olarak literatüre geçmiştir) otoritesini meşrulaştırarak otoriter bir kimliğe bürünebilmektedir. Bir başka ifadeyle Türkiye'de muhafazakâr düşünce, Batı toplumlarındaki durumunun aksine, Türk toplumsal yapısını yeniden düzenlemeye çalışması, Türk patrimonyal devlet geleneğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu durum, muhafazakâr düşüncenin Türkiye'deki açmazlarından birini de ortaya çıkarmaktadır (Güvenç, 1993: 189).

Cumhuriyet modernleşmesinde hakim olan paradigma olarak Kemalizm, muhafazakarlığa ve kendini muhafazakar olarak konumlandıranlara karşıdır. Bu paradigmda hâkim çizgi, medeniyet-kültür ayrımıyla belirginleşen ve modernleşmeyi Türk kültürünü ihya edecek bir çözüm olarak gören, Türk modernleşmesine içsel olan muhafazakâr damardır. Türk modernleşmesinin muhafazakârlığa taban tabana zıt sayılması, muhafazakârlığın genel olarak dinsel gelenekçiliğe indirgenmesinden dolayıdır. Türk modernleşmesi, siyasal rejimi kurumsallaştırıp, kendini bir statüko olarak var edebilme sürecinde geliştirdiği otoriter-devletçi karakter açısından muhafazakarlıkla uyum içindedir (Bora, 1997: 16).

Tanıl Bora, buradan hareketle, Kemalist modernleşmeyi muhafazakârlık karşıtı olarak değerlendiren görüşlere itiraz eder. Bora'ya göre, Kemalizm'in, kendisini muhafazakâr olarak algılayan düşünce sistemlerine karşıt olarak değerlendirilmesinin nedeni, muhafazakârlık tanımının dinsel boyutuyla sınırlı tutulmasıdır. Kemalist modernleşmede, kozmopolit Batılılaşmayı savunanlar olmasına karşılık ana çizgi Gökalp'ın simgelediği medeniyet kültür ayrımıdır. Kemalist modernleşme için nihai hedef, milli kimliğin inşası amacıyla Türk ruhunun ve Türk kültürünün yeniden ihya edilmesidir. Bu bağlamda Kemalist modernleşme evrensellik iddia ettiğinde bile özcü bir özelliğe sahiptir. Bu yönüyle Kemalist modernleşme güçlü bir muhafazakâr damara sahiptir (Bora, 1997: 17). Kemalizm'in sınırlarını, ulus devlet çerçevesinde toplumun millet olarak yeniden örgütlenmesi oluşturur. Müasır medeniyete ulaşmak, İngilizleri ve Fransızları taklit etmek değil, Türk olarak kalabilmektir. Bunun gerçekleşmesi içinde, geleneğin tamamen tasfiye edilmesine karşıdır (Demirel, 2004: 220). Kemalist modernleşme geliştirdiği milliyetçi-kültürcü söylemlerin bir sonucu olarak, dinin sosyal, hukuki ve siyasal yaptırımların kaynağı olmasını amaçlayan köktendinci hareketlere karşı daha milli bir yapı arzulayan muhafazakâr düşünceyle bir noktada buluşur.

Merkezde devrimci sayılabilecek bir değişimin olmaması Cumhuriyet rejiminde de birçok yönden Osmanlı geleneğinde devam etmesine sebep olmuş, özellikle yöneten-yönetilen ilişkisini büyük ölçüde devam ettirmiştir (Tezel, 2006: 25). Köker'e göre (2006: 28) Cumhuriyet, devletin topluma önceliğe bakımından Osmanlı devlet anlayışının devamını oluşturmuş ve modern bir devlet-toplum ilişkisinin oluşmasına bu yönüyle engel olmuştur. Türk muhafazakârlığının hiçbir zaman karşı devrimci, restorasyoncu bir hareket geliştirmedeği, büyük ölçüde Cumhuriyet'in getirdiği modernleşme projesini benimsediği görülmektedir (Çiğdem, 1997: 58). Ayrıca değişim isteğinin tabandan gelmemesi ve değişimin yukarıdan aşağı doğru, toplumsal otoritesi yüksek kişilerce gerçekleştirilmesi Türk muhafazakârlığı örneğinin gelişip ortaya çıkmasını engellemiştir (Sidal, 2010: 47).

Türk siyasetinde muhafazakârlık yaklaşımı, Tanzimat sonrası modernleşme hareketlerine karşı gelişen bir akım olmuştur. Bu muhafazakârlık yaklaşımı, İslamcılık olarak nitelendirilmiştir. İslamcılık, uzun yıllar farklı partiler tarafından temsil edilmiş ve toplumsal olarak destek görmüştür. Muhafazakârlık ise siyasal bir kimlik olmaktan çok, sağ yaklaşımlı partilerin içinde hissedilen bir toplumsal görüş olarak ifade edilmiştir.

Türk muhafazakârlığını modern Türkiye'nin doğuşuna paralel olarak gören Çiğdem, Türk muhafazakârlığının doğru şekilde anlaşılabilmesi için iki yanıştan kurtulmamız gerektiğini belirtmektedir. Ona göre birinci olarak, Türk modernleşmesini aydınlanma düşüncesi ve süreci olarak görmekten kaynaklanan ve dolayısıyla karşıtını üretmeyi zorunlu sayan bir değerlendirmedir. Bu düşünüş bütün evrensel tarihin modernite sonrası bütün ikilemleri Türk modernleşmesine uygulanabilir. İkincisi ise Osmanlı ile başlayan Batı'yı tanıma ve tanımlama uğraşısını değersizleştirme girişimidir. Osmanlı'daki reform düşüncesi Batı medeniyetine, kültürüne ve toplumuna ilişkin genellikle eksik ve yanlış bir kanaatler toplamına varabilmiştir. Modernleşmeye karşı en uzak duran İslamcılık bile kendini muhafaza etmekten çok yenileşmenin peşindedir (Çiğdem, 2001: 44).

Türkiye'de geleneksel kurum ve değerlerin muhafaza edilmesi duyarlılığıyla ilgili bir dünya görüşü olarak anlaşılan muhafazakârlık yerine, toplum olarak geri kalmamıza neden olan bu kurum ve değerlerin aşılmasını, devlet aracılığıyla toplumun şu ya da bu yönde dönüştürülmesini hedefleyen sağ ve sol ideolojilerin revaçta olduğu görülmektedir (Özipek, 2005: 2). Fransız Devrimi'ne reaksiyoner bir tepki veren muhafazakâr gibi, Türk muhafazakâr entelijansı cumhuriyetle bir hesaplaşma yoluna gitmemiştir. Burada Türk muhafazakârlığının en temel özelliği belirginleşmiştir: Türk muhafazakârlığı, politik olmayan kültürel tepkicilikten başka bir şey değildir (Çiğdem, 2001: 58).

Pozitivistlerin, Atatürk ilke ve inkılâpları çerçevesinde çizilen toplumsal projeyi, Aydınlanma'nın kendisi olarak sunmaları karşısında muhafazakâr düşünürler, Anglo-Sakson değerlere başvurarak çizilen toplumsal projenin, tarih ve gelenekle olan kültürel bağlantısını bulmaya ve toplumsal meşruiyetini sağlamaya çalışmışlardır. Bireyin devlet içinde tanımlanmasını ve özgürlüğünün ancak devlet ile mümkün olabileceğini iddia eden paternalist muhafazakâr düşünce, Türk toplumunun modernleşmesinde ve Batılılaşma hareketinde Ziya Gökalp'in organik toplum modelini izlemiştir. Türk muhafazakârlığı, dünyadaki durumunu tespit etme konusunda yeterli bir tarih ve sosyo-politik anlayışa sahip olamadığından sorunlarını çözmekte zorlanmaktadır. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren Batı'da yaşanan yeni muhafazakâr düşüncenin gelişimi çerçevesinde Türkiye'de de muhtelif eğilimleri birleştirmeye yönelik siyasî arayışlar olmuşsa da gerçekte, Batı'daki gelişmelere paralel olarak Türk toplumuna özgü bir muhafazakâr düşünce stili gelişmemiştir (Akkaş, 2003: 6).

2.1. Tek Partili Dönem'de Muhafazakâr Eğilimler

Türkiye'ye özgü bir modernleşme projesi olarak Kemalizm'in taşıyıcısı CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) tarafından tek partili dönem boyunca radikal bir modernleşme projesinin hayata geçirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Kemalizm, büyük ölçüde sürekliliğe sahip olduğu İttihatçı siyasal düşünce dolayısıyla temelleri Fransız Devrimi'nde ve Aydınlanma'da yatan ve dolayısıyla muhafazakâr siyasal düşüncenin karşısında konumlanan birçok ideolojik unsuru ve siyasal eğilimi bünyesinde taşımıştır. Fakat farklı ve karşıt siyasal eğilimlerin de bir arada bulunabilecekleri unutulmamalıdır. Yine bundan dolayı birbirine karşıt olan siyasal ideolojiler

geleneksellik, modernite, muhafazakârlık ve radikalizm Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden bu yana iç içe varolmuşlardır (Gökmen, 2006: 132). Cumhuriyet rejiminin kurulmasından 1990'lara kadar olan gelişmeler incelendiğinde görülecektir ki, aynen CHP döneminde olduğu gibi, zaman zaman aradaki ilginin derecesi değişse bile rejim, siyasi bakımdan devrimci, sosyal bakımdan muhafazakâr niteliğini her zaman korumuştur.

Cumhuriyet ile birlikte, CHP tarafından tercih edilen Batılılaşma politikasının haricindeki bütün siyaset alternatifleri reddedilerek saf dışı bırakılmıştır. İktidar siyasetine ilişkin herhangi bir tereddüt ya da değişim hızı karşısında yavaşlama talepleri, söz konusu kadro tarafından irtica taraftarlığı ile kodlanmıştır. Toplumsal gelişme ve değişim siyasetine tam uyumu hedefleyen siyasal iktidar, yine bu siyasete bağlı olarak kendi muhafazakârını, inkılâp karşıtlığı noktasında konumlandırmıştır. Resmi siyaset tarafından muhafazakârlık, irtica ile tanımlanınca Cumhuriyet'in ilk evresinde, aydınların da olabildiğince muhafazakârlığa ilişkin tanımlamalardan ve açıklamalardan kaçındıkları görülecektir. Böyle bir evrede her muhafaza talebi ve muhafazakârlığa ilişkin herhangi bir tanımlama, yanlış anlaşılması halinde irtica suçlamasına sebebiyet vereceğinden tehlikeli kabul edilmiştir (Karpaz, 1996: 63).

Fransız Devrimi ile Cumhuriyet devriminin aktörlerine baktığımızda, Fransa'da bu güçler toplum temelli burjuva iken Türkiye'de, asker ve bürokrat tabanından idarecilerdir. Türk modernleşmesi kitlelerce desteklenen bir devrim değildir; yani Türkiye'nin toplumsal ve politik modernleşmesi, halkın talepleriyle paralelleştirilmiş değildir. Devletin içinden gelen ve devrimin gerçekleştiricisi olarak bu idareci sınıf, devrimi gerçekleştirdikten sonra da devrimin amacı olan tam Batılılaşmaktan sapmamak adına tutuculaşmıştır. Bu nedenle erken Cumhuriyet dönemi, hem doğulu hem batılı olarak modernleşmeyi öne süren muhafazakârları dışarıda bırakmıştır. Bu anlamda muhafazakârlığı sadece eski düzen yanlısı olarak değil, yeni kurulan düzenin koruyucusu olarak da değerlendirmek mümkündür (Akpolat, 2014: 207).

Avrupa kendi içinde modernleşme sürecini yaşarken, dünyadaki diğer ülkelerde de toplumsal ve siyasi değişimler yaşanmıştır. Türk muhafazakârlığının geleneği ve özü yaşatma tavrı, modernist ve değişimci programlarla iç içe gelişmiştir. Cumhuriyetle birlikte "muhafaza edilecek" değerlerin değişimi, Türkiye'de refah devleti, Fransız Devrimi ve aydınlanma döneminin Batı'daki gibi yaşanmayışı, Türk muhafazakârlığının da Batı'daki anlamından farklı gelişmesine neden olarak gösterilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki modernleşme hareketlerinde, medeniyetin esas olarak Batı'ya ait olduğu düşüncesi mevcuttur. Osmanlı modernleşme taraftarları için modernleşme, daha çok Batı'nın teknolojisini ve bilimini almaktır. Sadece teknolojinin transferiyle geleneksel olan, yani din ve kültür korunacaktır. Türk muhafazakârlığını, daha bu aşamada Batı'daki muhafazakâr siyaset felsefesinden ayırmakta fayda vardır. Türkiye'de muhafazakârlık, Batı-Modern karşıtı olma olarak algılanmış, içinde milliyetçilik, İslamcılık gibi ideolojileri de barındırmıştır (Güler, 1998: 42).

CHP muhafazakârlığını bir siyasal ideolojiden farklı olarak bir düşünme şekli, bir duruş olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Muhafazakâr siyasal düşünce

bağlamında tek parti döneminde dikkat çeken ilk unsur, milli birlik zihniyetidir. Tek partinin hem siyasal bilgiye yani siyasete karşı kuşkuculuğunu hem de organizmacı toplum anlayışını özetleyecek şekilde, Recep Peker'in disiplinli hürriyet çağrısı bu durumu şöyle özetler (Gökmen, 2006: 132):

“Biz, her ferdi cemiyet ruhunun sevgi, saygı ve itaat maddelerinden yoğrulmuş imti-zaç malzemesi ile Devlete ve birbirine eklenip bağlanan bir millet... nizamlı, emniyetli bir devletin vatandaşlara hürriyetin usaresini tattırırken serseri dağınıklığın, milliyetsiz boşluğun ve en kuvvetli cemiyetleri dağıtıp parçalayan serkeşlik ve itaatsizliğin yıkıp öldürücü tesirinden anlayan, bundan kaçan yepyeni bir millet olarak yetişmek istiyoruz.”

Recep Peker'in yukarıdaki ifadeleri muhafazakâr siyasal düşüncenin organizmacı toplum anlayışı ve siyasete olan kuşkucu tavrı ile örtüşür durumdadır. Özetle, Türkiye'de tartışılmakta olan muhafazakârlığın; kültür, din ve geleneklerin günlük yaşamda korunması ve geleneksel yaşamın devamlılığı anlamına geldiği gözlemlenmektedir. Tanıl Bora (1998: 8) Türkiye'deki sağ akımları bir analogi ile maddenin hallerinden esinlenerek tanımladığı “*Türk Sağının Üç Hali*” adlı çalışmasında milliyetçiliği, muhafazakârlığı ve İslamcılığı Türk sağının birbirine dönüşebilir şekilleri olarak tanımlamaktadır. Ona göre milliyetçilik, Türk sağının dilbilgisidir. Bora, içerikleri, kavramları, imgeleri uyarılma ve uydurma gücüyle milliyetçiliğin, Türk sağının katı hali olduğunu öne sürer. Türk sağının lügatçesi, imge, değer, ritüel kaynağı İslamcılık ise Türk sağının sıvı halidir. Türk sağının havası olarak ifade ettiği muhafazakârlık ise bir ruh hali, duruş biçimi ve üsluptur.

2.2. Klasik/Geleneksel Muhafazakârlık Teorik Düzleminde Türk Muhafazakârlığının Varlık Sorunsalı

Türk muhafazakârlığının daha önce bahsedilen klasik muhafazakârlığın özellikleri bağlamında bireye yaklaşımına daha yakından bakılacak olursa, Cumhuriyet'in geleneksel bağlarından kopmuş ve dinsel anlamda bağımsız bir akla ve özgür bir milli kimliğe sahip birey yaratmaya çalıştığı görülecektir (Öğün, 2006: 539). Bu kapsamda tek parti rejiminde ortaya çıkan muhafazakârlardan Peyami Safa, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu gibi isimlerin çabaları, Cumhuriyet'in toplumsal alanda ortaya çıkan “değerler boşluğunu” gidermeye ve “devrimin manevi yönünü” güçlendirmeye yönelik olduğu görülecektir (Sidal, 2010: 54).

Cumhuriyet'in yeni bir ulus yaratmak için geliştirdiği “Güneş-Dil Teorisi”, “Türk Tarih Tezi” gibi projeler, dönemin muhafazakâr çevreleri tarafından eleştiriyile karşılanmıştır. Cumhuriyet'in geleneklerden kopuk, manevi yönü eksik ve maddi bir milli kimlik oluşturmak istemesi tepkiyle karşılanmıştır. Ziya Gökalp'in geliştirdiği Medeniyet ve Hars kavramlarına dair ayırım, dönemin düşünürlerini etkilemiştir. Gökalp'a göre medeniyet, tüm insanlığın bugüne kadar getirdiği teknolojik, felsefi ve sanatsal birikimi ifade etmektedir. Hars kavramı ise, her ulusun kendi kendine geliştirdiği örf, gelenek, görenek, ahlak kuralları, müzik ve edebiyatı içerir. Bu bağlamda medeniyet bütün ulusların kullanımına açık bilgiler bütünüy-

ken hars, ulusa özgü nitelik taşımaktadır (Parla, 1989: 37).

Ziya Gökalp'in bu ikili ayrımı dönemin muhafazakâr çevreleri için tezlerini destekleme konusunda bir çıkış noktası teşkil etmiştir. Kavramların ismi değişmekle birlikte Said Halim Paşa, Mehmet Akif Ersoy ve Ali Fuad Başgil gibi fikir insanlarının düşünce dünyalarında bu kavramlar, önemli bir yer edinmiştir. Cumhuriyet'in ilk yılları için değişim fikrinin genel kabul gördüğü bir gerçektir. Nihayetinde var olan düzenin problemlili olduğu özellikle Osmanlı'nın gerileme döneminden sonra tüm toplumsal kesimlerce kabul gören bir durum olarak göze çarpmaktadır. Bu bağlamda değişim talebi muhafazakâr düşünürler tarafından haklı bulunmaktadır (Bora, 2006: 445).

Türk muhafazakârlarının, geleneklerde yaşanan radikal kopuştan rahatsız olmakla birlikte değişime büsbütün kapalı olmadıkları ve bu bağlamda tedrici bir değişime açık kapı bıraktıkları görülmektedir. Örneğin Tanpınar için önemli olan geçmiş ya da gelecek değildir. Önemli olan geçmişi bir mantık süzgecinden geçirerek bugüne getirmek ve günümüzü anlamamıza yardımcı olmasına imkân tanıdır (İmamoğlu, 2005: 51).

Cumhuriyet'in, toplumu cemaatlerden ziyade bireylerden oluşan bir topluluk olarak görme eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür. Toplumun bireyden üstün ve öncelikli olduğu anlayışı Cumhuriyet'in topluma bakışının temelini oluşturmaktadır (Sidal, 2010: 60). Gökalp'e göre toplum, bir arada uyum içinde yaşayan, farklı ihtiyaçlara yönelik farklı vazifeleri yerine getiren bir organizmadır. Bu anlamda bakıldığında Türk muhafazakârlarının, toplumsal işbölümüne dayanan, çatışmacı olmayan ve organizmacı toplum görüşünü büyük ölçüde kabul ettikleri görülmektedir (Parla, 1989: 70). Bu bağlamda Yahya Kemal'in, dinsel cemaatlerin ve toplulukların birlikte hareket etme açısından önemine vurgu yaptığı söylenebilir.

Cumhuriyet'in, Osmanlı'daki devletin varlığını vazgeçilmez, otoritesini mutlak ve kutsal, iktidarını tüm toplumsal katmanlara yayan anlayışı önemli ölçüde devam ettirdiği görülmektedir. Cumhuriyet'i kuran kuşağın temel kaygısı da en başından beri özgürlük olmayıp, devletin varlığını korumak olmuştur (İnsel, 2006: 616). Türk muhafazakârlığının genel anlamda devletçi bir bakış açısına sahip olduğu bilinmektedir. Devletin bekası kavramı muhafazakâr algı için önemli bir yer işgal etmekle birlikte devlete olan bağlılık Kemalizm ve muhafazakârlığın ortak hassasiyet noktalarından biridir. Bununla birlikte Ali Fuad Başgil gibi bazı muhafazakârların aşırı merkeziyetçi devlet yapısından şikâyetçi oldukları da bilinen bir gerçektir. Başgil'in, dış ilişkilerde güçlü bir devlete itirazının olmaması bilinmekle birlikte devletin, bireyleri belli bir yaşam tarzı ve düşünce sistemine sokmak istemesini de eleştirdiği bilinen bir gerçektir.

Tüm bu anlatılanlara paralel olarak Bora'ya göre (2006: 446), Türkiye'de Batılı anlamda teorik bir muhafazakârlıktan bahsetmek oldukça zor gözükmektedir. Yurkarda da bahsedildiği üzere Türk muhafazakâr düşünce dünyası açısından önemli düşünürler, Cumhuriyet'in getirdiği yeni kültür, toplum ve devlet anlayışı üzerinden *karşı duruşlarını* oluşturmuşlardır. Bu karşı duruş, sınıfsal temelden yoksun, kısmi ve daha çok kültürel düzlemde kendini bulmuştur, siyasi bir alternatif gelişt-

tirmekten kaçınmıştır. Bu bağlamda Türk muhafazakârlığı, Cumhuriyet'in laiklik ve kültürel batılılaşma politikalarına karşın refleks geliştiren çevrelerin sınırlı tepkiselliğinin ifadesinden ibarettir.

Sonuç

Türk muhafazakârlığı üzerine yapılan çalışmaların bazılarında muhafazakârlığın, Türkiye'de modernleşmenin refakatçisi olarak vurgulandığı görülmektedir. Kimi çalışmalarda ise Türk muhafazakârlığı, bir Cumhuriyet ideolojisi olarak değerlendirilmekte ve muhafazakârların tek parti dönemindeki muhalif sınırlarının Kemalist çerçeveye çizilmesinden hareketle Kemalizm ve muhafazakârlık birbiriyle yarışan Kemalizmler olarak ele alınmaktadır.

Türk modernleşmesinin kültürel alanda ve gündelik yaşamda gerçekleştirdiği yenilikler hesaba katılırsa ne kadar muhafazakâr bir devrim olduğu tartışma konusudur. Türkiye'de modernist Batılılaşma hareketlerine karşın muhafazakâr bir siyasal söylemin gelişmemesi, sadece dönemin muhafazakâr düşünürlerinin modernist dünya görüşüne bağlamak son derece yanıltıcı olacaktır. Dönemin siyasal politikalarına karşı eleştiriyi mümkün kılmayan ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan olağanüstü konjonktür de akıllarda tutulmalıdır.

Türk muhafazakârlığının diğer bir handikabı ise, dönemin muhafazakâr düşünürlerinin entelektüel ve siyasi bir geleneğe sahip olmamalarıdır. Bu düşünürler fikirlerini, dayanak noktası olarak görebilecekleri bir siyasal geleneğe hiçbir zaman sahip olamamışlardır. Fikirlerin toplumsal anlamda kabul görmesi için, düşünürlerin fikirlerini dayandırdıkları siyasal gelenek ve ait oldukları toplumsal sınıfın siyasal/toplumsal etkinliği son derece kritik öneme sahiptir.

Türkiye'deki muhafazakâr eleştirinin, Batı muhafazakâr düşüncesindeki gibi yüksek çitada olmayışının en önemli nedeni, Türk muhafazakârlığının "modern devlet" mefhumu ile barışık olması, onunla hesaplaşmamasıdır. Batı siyasal düşüncesi muhafazakârlık bağlamında incelendiğinde, geleneksel sistem ile modern sistemi mukayese etmek suretiyle modern devletle bizzat hesaplaştıkları görülmektedir. Türk muhafazakârları ise, söz konusu ister geleneksel ister modern "devlet" olsun Batı'daki gibi bir hesaplaşmaya hiçbir zaman girişmemişlerdir. Türk muhafazakârlarının devletle hesaplaşması, Türk siyasal kültüründe kolay rastlanılan bir olgu olmamasına rağmen rejim ile hesaplaşma, sık karşılaşılan bir durumdur.

Türk muhafazakârlığı, buraya kadar görüldüğü şekliyle Mardin'in "merkez-çevre" kutuplaşmasında, şehirli, laik, pozitivist ve kültürel değişimci merkez karşısında geniş kitlelerden oluşan, köylü, dindar ve kültürel olarak muhafazakâr bir tutuma sahip çevrenin hayat görüşünü yansıtmaktadır. Türk muhafazakârlığı, merkezin dayattığı kültürel batılılaşma politikaları karşısında çevrenin duyduğu tepkinin ifadesi olarak kendi yaşam tarzını muhafaza etmek istemektedir.

Türk muhafazakârlığının, dinsel değerler ve güçlü devlet isteminin dışında teorik düzlemdeki muhafazakârlığın özelliklerini taşıdığı pek söylenemez. Modernleşme karşıtlığı, ekonomik gelişme, kapitalistleşme ve şehirleşme sorunları Türk muhafazakârlığı için problem teşkil etmemektedir.

Türk muhafazakârlığı, kendini siyasal düzlemde ifade etmekten daha çok kül-

türel alanda var olmaya çalışmıştır. Kitle desteğinin olmaması ve toplumsal bir tabana hitap edememesi gibi sebeplerden dolayı entelektüel bir proje olarak kalmış, siyasal anlamda olan yetersizliğini kültürel alanda gelişmek yoluyla dengelemek istemiştir. Bu anlamda Türk muhafazakârlığı, Batılı muhafazakârlardan farklı olarak çoğunlukla düşünür, felsefeci, siyasetçi olmaktan öte edebiyatçı ve şair yetiştirmiştir (Çiğdem, 2001: 59).

Batı'da muhafazakârların en belirgin özelliği, güçlü bir toplumsal-siyasal sınıfa dayanmasıdır. Fransız Devrimi ile bu geleneği sıkı bir eleştiri geleneğine dönüştürmeyi başardıklarını söylemek zor değildir. Türkiye'de ise muhafazakârlık, belirli bir siyasi sınıfın belirleyici tavrı olmaktan ziyade kültürel ve dini bir muhafazakârlık ekseninde yaşayan halkın tavrıdır (Öğün, 2006: 138).

Türk muhafazakârlığı üzerine çalışma yapan entelektüellerin çalışmaları incelendiğinde, çalışmamın başında sorduğum sorudan ziyade Türk düşünce tarihindeki önemli figürlerden hangilerinin “muhafazakâr” kategorisinde değerlendirilebileceği konusunda çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Türk muhafazakârlığı ile ilgili yapılan bu çalışmada ortaya çıkan tespit şudur: Türkiye'de, Batı'da olduğu gibi sınıf temelli, entelektüel, felsefi ve siyasal bir gelenek olarak muhafazakârlığa rastlamak son derece güçtür. Ancak her şeye rağmen geniş halk kitlelerini içerisine alan, belirli bir sınıf temeline dayanmayan ve dini temelli “kültürel bir muhafazakârlık”tan bahsetmek mümkün olabilir.

Kaynakça

- AKKAŞ, H. (2003), “Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Düşünce”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, ss.241-254
- AKPOLAT, Y. (2014), Türk Sosyolojisinde Devrimcilik Buhran ve Muhafazakârlık Tartışmaları, Doğu Kitabevi, İstanbul.
- AYLİNG, S. (1988), Edmund Burke: His Life and Opinions, Murray Pub. London.
- BAŞGİL, A. F. (2008), Din ve Laiklik, Yağmur yay., 9.bsm., İstanbul.
- BEALEY, F. (1999), The Blackwell Dictionary of Political Science, Blackwell, Oxford.
- BORA, T. (1997), “Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Nazı Yol İzleri”, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı: 74, ss.6-31
- BORA, T. (1998), Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık ve İslamcılık, Birikim yay., İstanbul .
- BORA, T. (2006), “Muhafazakâr Yerlilik Söylemi”, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim, İstanbul. ss.445-448
- BURKE, E. (2005), “Gelenekselcilik”, çev. Bilal Canatan, der. John Kekes, Muhafazakâr Düşünce, y:1 s:3
- ÇİĞDEM, A. (1997), “Muhafazakârlık Üzerine”, Toplum ve Bilim Dergisi, sayı:74, ss.32-50
- ÇİĞDEM, A. (2001), Taşra Epiği Türk İdeolojileri ve İslamcılık, Birikim yay., İstanbul.
- DEMİREL, T. (2004), “Türkiye'de Merkez Sağ ve Muhafazakârlık”, Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu, AKP Siyasi ve Hukuki İşler Başkanlığı, Ankara.

- DUMAN, F. (2004), "Edmund Burke: Muhafazakârlık, Aydınlanma ve Siyaset", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, y:1 s:1, ss.31-53
- ERDOĞAN, M. (2004), "Muhafazakârlık: Ana Temalar", Liberal Düşünce Dergisi, Sayı:34, ss.5-10
- GÖKMEN, Ö. (2006), "Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nde Muhafazakâr Yönelimler", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim, İstanbul. ss.132-136
- GÜLER, İ. (1998), "Gericiliğin Gerçek ve Enstrümental Tabiatı Üzerine", Doğu Batı, Yıl.1, Sayı.3, (Mayıs-Haziran-Temmuz).
- GÜNGÖRMEZ, B. (2004), "Muhafazakâr Paradigma: Dogma ve Önyargı", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, y:1 s:1, ss.11-30
- GÜNGÖRMEZ, B. (2014), "Türk Düşünce Dünyasında Türk Muhafazakârlığı Sorunsalı ve Kültürel Muhafazakârlık Olarak Türk Muhafazakârlığı", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, y:10 s:39, ss.161-179
- GÜVENÇ, B. (1993), Türk Kimliği, Kültür Bakanlığı Yayınları, No.1549, Ankara.
- İMAMOĞLU, T. (2005), "Süreklilik ve Değişim Arasında Ahmet Hamdi Tanpınar", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, y:1 s:4
- İNSEL, A. (2006), "Düzen mi Kalkınma mı?", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim, İstanbul. ss.616-622
- İREM, N. (1997), "Kemalizm ve Gelenekçi-Muhafazakârlık", Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı: 74, ss.52-101
- KARPAT, K. (1996), Türk Demokrasi Tarihi, Alfa yay., İstanbul.
- KEKES, J. (1998), A Case for Conservatism, Cornell University Press, New York.
- KİRK, R. (2005), "Süreklilik ve Değişim", çev. Faruk Çakır, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, y:1 s:4, ss.11-26
- KÖNİ, H.-TORUN, İ. (2013), "Muhafazakârlık Olgusu ve Amerika-Türkiye Örneklerinde Dini Muhafazakârlık", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, y:10 s: 38, ss.181-211
- KÖKER, L. (2006), "Liberal Muhafazakârlık ve Türkiye", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim, İstanbul. ss.274-278
- LOCK, P. (1985), Burke's Reflections on the Revolution in France, Allen and Unwin Press, London.
- MARDİN, Ş. (2007), İdeoloji, 12.bsm., İletişim, İstanbul.
- MOLLAER F.-ÖZTÜRK, A. (2006), "Muhafazakâr İdeoloji ve Rasyonalite", İ.Ü Siyasal Bilgiler Dergisi, No: 35
- MOLLAER, F. (2008), Türkiye'de Liberal Muhafazakarlık ve Nurettin Topçu, Dergah yay., İstanbul.
- NİSBET, R. (1986), Conservatism: Dream and Reality, Milton Keynes: Open University Press.
- ÖĞÜN, S. S. (2006), "Türk Muhafazakârlığının Kültürel Politik Kökleri", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim, İstanbul. ss.539-544
- ÖZİPEK, B. B. (2005), Muhafazakarlık: Akıl, Toplum, Siyaset, Kadim yay., Ankara.

- PARLA, T. (1989), Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm, İletişim, İstanbul.
- SİDAL, S. (2010), “Muhafazakâr Demokrasi ve Adalet ve Kalkınma Partisi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TEZEL, Y. (2006), “Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye’sinde Muhafazakârlık Sorunsalı”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim, İstanbul. ss.27-40
- YILMAZ, A. (2003), Çağdaş Siyasal Akımlar, Vadi yay., Ankara.